

ERMENİ KOMİTE VE PROPAGANDA FAALİYETLERİNİN HATIRATLARDA YERİ*

Okt. Seçil ÖZDEMİR**

Özet: Savaşlar devletlerarası mücadelenin en masum yönüdür. Somuttur, nettir. Tarafları bellidir. Tarihin ilk çağlarından itibaren devletlerarası mücadele değerlendirildiğinde sadece savaşlar ile yürütülmediği görülür. Özellikle modern dönem tarihi savaşların hâkimiyet kurmakta rolünün ne kadar az olduğunu, sadece silah ile toplumsal hâkimiyetin sağlanmasının imkânsızlığını kanıtlayan örneklerle doludur. Dolayısı ile ülkeler mücadele halinde iken çatışmanın somut olarak sürdürdüğü cephelerin gerisine ulaşamıyorlarsa mücadelede rakipleri karşısında bir adım geri kalır; cephenin gerisine ulaşmak günün koşullarında birçok farklı yöntem ve strateji ile mümkündür. Bu açıdan geçmişte olduğu gibi bu gün de geçerliliğini koruyan önemli bir yöntem kuşkusuz propaganda faaliyetleridir. Propaganda faaliyetleri günün koşullarında sivil toplum örgütleri, medya, sosyal medya... vb. türlü teknolojik imkânın değerlendirilmesi ile yapılmaktadır. Bu imkânların yeterince gelişmediği dönemlerde ise çete ve komita faaliyetleri gibi sivil toplum örgütlerinin geçmiş dönem ifadesi olan çeşitli cemiyetler bu faaliyetler için görünür yüzlerinin gerisinde yürüttükleri faaliyetlerle bu mücadele için çalışmışlardır.

Bu çalışmada özellikle Birinci Dünya Savaşı sürecinde Ermeni çete ve propaganda faaliyetlerinin bahsedildiği eserlerden örnekler sunulmaktadır. Çalışma için temel kaynak olarak hatırat niteliğinde eserler değerlendirilip, propaganda faaliyetlerinin kurgunun ötesinde beslendikleri gerçeklikler, dönemin tanıklarının anıları ile oluşturulan hatırat niteliğindeki eser değerlendirmeleri ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Propaganda, Çete, Rusya, İngiltere.

THE PLACE OF ARMENIAN COMMITTEE AND PROPAGANDA ACTIVITIES IN MEMORIES

Abstract: Wars are the most innocent aspects for intergovernmental struggles. It is concrete. It is clear. Sides are clear. Since the first ages of history when the intergovernmental struggles considered it can be shown that wars are not the only way to pursue this. Especially modern era historical process shows wars have minority effect on dominance and have a lot of examples on proving the impossibility of ensuring social dominance only with weapon. Thus if the states are in struggle and they cannot reach the background of the facade they move one step back in the struggle. Nowadays there are lots of different ways and strategies to reach the background of facade. Propaganda activities are the one of the most important way that protects effectiveness today and in the past. Today propaganda activities are done by using every kind of different technological facilities, nongovernmental organizations, media, social media etc. In the past when the technological facilities were not common, gang and committee activities and communities that are the past term equivalents of nongovernmental organizations were worked in the background.

In this study there are some examples of studies that mentions about Armenian gang and propaganda activities especially during First World War. The main sources in this study are the memories. Memories were evaluated carefully and the realities that fed the propaganda facilities were presented by using those memories.

Keywords: Armenian, Propaganda, Gang, Russia, England.

---

* 2014 Nisan ayında Azerbaycan'ın Bakü kentinde Çağdaş Azerbaycan ve Türkiye Edebiyatında Ermeni Meselesi Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunuldu.

** İstanbul Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi doktora öğrencisi.

Giriş:

Propaganda sözcük anlamı ile bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı ve bu gibi yollarla gerçekleştirilen çalışma, yayma faaliyetinin adıdır.¹ Çağdaş siyaset dilinde, yönetimlerin dehşet ve nefretle karşıladıkları ilke ve düşünceleri yaymak için kurulmuş gizli örgütleri ifade etmektedir.² Bir diğer yönüyle ise toplulukların birlik ve yaşayış biçimlerini sağlamlaştırmak, fikir birliğini ve pozitif gelişimi sağlamak için de devletler tarafından kullanılır. Devletlerin iç politikalarında, kendi halklarına yönelik olarak uyguladıkları ve pozitif propaganda denilebilecek bu yönü ile toplumsal birlikteliği sağlama konusunda propaganda önemli bir güçtür. Bu kimi zaman edebi eserler ile kimi zaman basın, yayın kanalı ve tarihi-kültürel bütünlük içinde de ritüellerle sağlanabilir. Devletler, ortak bir düşman algısı ile halkını bir arada tutabilmek, düşmanın güven ve cesaretini kırmak, düşmana karşı nefret duyguları yaratmak... gibi sebepler için de propaganda faaliyetlerine yönelebilir.

Propagandanın toplum üzerinde sahip olduğu etki gücü elbette uygulanmasındaki teknik ve amaçla paraleldir. Rakip kuvvetlerin birbirlerinin zafiyetleri üzerine yönelmesinde de veya vatandaşların devletlerine karşı kıskırtilmasında kullanıldığında terörizmden ayırt edilemez bir hal alabilir. Hatta bu yönü ile terörün önemli bir aracı haline gelir.

Terör: siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler, gruplar tarafından gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe bağlı olarak kitleler üzerinde korku atmosferi oluşturmaktır... Halkın yaşamını, onurunu, özgürlüğünü, güvenliğini tehlikeye atmak, çevreyi, bir kamu malını ve ya özel mülkü zarara uğratmak, işgal etmek, el koymak, ulusal bir kaynağı veya uluslararası hizmetleri tehlikeye atmak, bağımsız devletlerin istikrarını, ülke bütünlüğünü, siyasal birliğini veya egemenliklerini tehdit etme amacıyla bir bireysel ya da toplu suç planını gerçekleştirmek için işlenen her türlü şiddet eylemi ile bu türlü eylem tehdidinde bulunmaktır.³ Bu noktadan hareketle , bu çalışmanın temel konusunu teşkil eden Ermeni propaganda faaliyetlerini “terör” şeklinde nitelemekte yanlış olmayacaktır.

Propaganda faaliyetleri ve teknikleri insanlığın toplum yaşantısına geçtiği ilk dönemlere kadar tarihlendirilebilir. İnsanın örgütlü toplum yapısı ile yaşamaya başlamasıyla birlikte liderler veya liderlik niyeti taşıyanlar kendilerine destek bulmak için propaganda yöntemlerini kullanmaya başlar.

¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.534e2f22ac6170.58623288

² Qualter, H.Terence, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, Çev:Ünsal Oskay, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5010.pdf> , Erişim Tarihi: 20.03.2014

³ Karakoç Erkan, Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü,I.Q Yayınları, İstanbul, Şubat 2009,I.Basım,s.34-34

Türk tarihine ait ilk yazılı belge olarak kabul edilen Orhun Yazıtlarında da propaganda faaliyetlerinin izleri görülür. Örnek olarak: o dönem Türk Devletleri'nin en önemli düşmanı sayılan Çin'den Kültigin Yazıtı'nın güney yüzünde “... Çin Halkı'nın sözleri tatlı, ipekli kumaşları da yumuşak imiş. Tatlı sözlerle, yumuşak ipekli kumaşlarla kandırıp uzaklarda yaşayan halkları böylece kendilerine yaklaştırırlar imiş. (bu halklar) yaklaşıp yerleştikten sonra (da Çinliler) fesatlıklarını o zaman düşünürler imiş. Çin halkının tatlı sözlerine ve yumuşak ipekli kumaşlarına kanıp, ey Türk halkı çok sayıda öldün!”⁴ cümleleri, bu dönem propaganda faaliyetlerinin var olduğunu kanıtlamakla beraber o dönemde dahi casusluk ve istihbarat faaliyetlerinin bilgi toplamak boyutunun çok ötesinde olduğu ve propagandanın yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğudur; Ancak insanlığın tüm araçlarındaki gelişim gibi propaganda teknikleri de aynı hızla zamana uyum sağlayarak gelişim gösterdi. Belirtildiği gibi I.Dünya Savaşı pek çok alanda olduğu gibi propaganda konusunda da bir dönüm noktasıydı. Savaşın sonunda birçok insan modern propaganda teknikleri konusunda ilk elden deneyim sahibi oldu. Ayrıca bu savaş sırasında uluslararası boyutu ile oldukça geniş bir çerçevede propaganda faaliyetleri ortaya kondu.⁵

İlk Ermeni Komiteleri'nden Örnekler:

Yirmi birinci yüzyılın tüm teknolojik imkânlarına rağmen, propaganda faaliyetleri insana ihtiyaç duyar. Teknolojik gelişmenin olmadığı devirlerde de şüphesiz propaganda yine bugünkü gibi temelde insana dayalı gelişir: Saraylara sokulan cariyeler, çeşitli eğlence gösterileri, tiyatrolar, eğitim kurumları, falcılar, tüccarlar, din adamları, müzisyenler, sanatçılar sağlık görevlileri... En üst düzey görevlilerden en yoksuluna kadar... İnsan, her dönemde hem propagandanın hedefi hem de önemli bir propaganda aracıdır.

Yöneticiler ve halkın zafiyetlerini istihbarat faaliyetleri ile öğrenen devletler, rakiplerine karşı gerektiği zaman kullanabilecekleri politikaları hazırlar. Geniş Osmanlı coğrafyası üzerinde menfaatler var etmek isteyen ülkeler, misyonerleri vasıtası ile hem bilgi toplamak hem de ortaya koyacakları faaliyetlere destek olacak taraftar bulmaya çalıştılar.

Osmanlı Devleti'nin güç ve kontrolü elinde tuttuğu dönemlerde azınlıklar tarafından kurulan ilk cemiyetlerde açık olarak ihanet görülmez; Ancak zamanla bu durum değişir. Ermenilerin Anadolu'da kurdukları ilk cemiyetler daha çok yardım faaliyetleri çağrıştıran isimler taşıyordu: Kilikya'da “Hayırseverler ve Fedakarlar Cemiyeti” gibi isimlere sahipti. 19.yüzyılın ikinci yarısında Van'da “Araratlı” , Muş'ta “Mektep Sevenler”, “Şarklı”, “Klikya”...

⁴ Tekin, Talat, Orhun Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.4-5, Özdemir Seçil, “Milli Mücadele Sürecinde Bazı Casusluk Faaliyetleri ve Mustafa Sagir” Uluslararası Büyük Taaruzun 90.yılı Sempozyumu, Uşak

⁵ a.g.m , s.3

cemiyetleri ileride “*Ermenilerin Müttehid Cemiyeti*” adını alacak ve bir süre sonra ise cemiyet isimleri Ermenilerin cüretini ortaya koyacak ifadelere bürünecektir: Erzurum’da “*Silahlılar Cemiyeti*” , Van’da “*İttihat ve Halas*” , “*Karahaç*”, “*Ermenistan’a Doğru Cemiyeti*”, “*Genç Ermenistan Cemiyeti*” ... “*Müdafai Vatandaşlar Cemiyeti*”nden itibaren net olarak Ermeniler tarafından sürdürülen çete ve komitecilik faaliyetleri ortaya çıkar. Mihran Damadyan adındaki bir Ermeni komitecinin savunma metnindeki ifadeleri de bu faaliyetler hakkında bilgi verir: “ *Ermeni fesat komiteleri bir olmayıp çeşitlidir. Bunların ayrı ayrı merkezleri ve şubeleri vardır. Bu komitelerden birincisi Ermeni Milletperveran cemiyeti olup merkezi Londra’dadır... İngiliz milletvekillerinden çokları bu komiteye aza yazıldıkları gibi komitenin baş veznedarı dahi bir İngiliz Milletvekilidir... Bir diğer komite Portakalian Mıgırdıç’ın komitesidir ki bunun da merkezi Marsilya’dır... Bu komite Van’da İran hududu tarafında bulunan ahaliyi fesada verme gayretinde olduğu gerek o taraftaki ahvalden gerekse komitenin yayın organı olan Armenia Gazetesinin her nüshasındaki haberlerden anlaşılmaktadır....*”⁶ Bu açıklamadan propaganda faaliyetleri yanı sıra anlaşılın, İngiltere gibi devletlerin, propaganda faaliyetlerini yönlendirirken rakip gördükleri ülkelerin iç politikalarını karışıklığa sevk etmek için o ülkelerdeki azınlıklarından ve sınırlarda problem yaratmaya elverişli alanlardan olabildiğince faydalandıklarıdır.

Avedis Nazarberg tarafından kurulan “Hınçak” örgütü Anadolu’yu kana bulayan pek çok faaliyetin örgütleyicisi idi. “*Türk’ü , Kürdü her yerde, her türlü şeriat altında vur. Mürtecileri , ahdinden dönenleri, Ermeni hafiyelerini öldür , İntikam al*” parolası da Ermeni terörünün bir diğer kolu Taşnak Komitesine aittir.⁷ Cemal paşa’da hatıratında bu konuya “ *...Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan Türk siyasi cemiyetlerine mütekabil, Ermeniler de Taşnak Sütyun, Hınçakist ve Reforme Hınçakist şubelerini meydana getirdiler. Daha doğrusu eskiden mevcut gizli teşkilatlarını açığa çıkardılar*”⁸ der.

Ermeni Propaganda Faaliyetlerine Örnekler:

Ermeni propaganda faaliyetlerinin örneklerini vermeden önce vurgulanması gereken temel nokta: bu faaliyetlerin İngiltere, Amerika, Fransa, Rusya gibi devletler tarafından kışkırtıldığı ve yönlendirildiğidir. Talat Paşa’nın Hatıratında ki şu sözleri “*Türkiye’de Ermeni Meselesi yoktur. Ermeniyi hammadde olarak kullanan sinsi tahrikler, kanlı suikastlara kadar uzanmış kışkırtmalar vardır.*” Yüzlerce yıl bir arada huzur içinde yaşamış toplulukların birbirlerine düşman edilmesinin temel sebebini açıklar.

⁶ Damadyan ,Mihran, Bir Ermeni Komitecinin İtirafı, Yayına Haz: Haluk Selvi, Timaş Yay, İstanbul 2009,s.120-123, Eser Ermeni komite faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler sunar.

⁷ Deliorman,Altan, Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, Boğaziçi yay, İstanbul, s.21-26 , ayrıca Ermeniler tarafından tertiplenen bir çok katliamın şahitlerinin ifadeleri için bakınız: Aynı Eser

⁸ Cemal Paşa, a.g.e , s.355

Ermenilerin, Osmanlı Devleti içindeki konumunu da Talat Paşa'nın sözleri açıklamaya kafidir: *"İlk dâhiliye nazırlığımda yaptığım Anadolu seyahatinde gördüm ki Ermeniler her belde de huzur, refah, sükunet içindeydiler. Sanat ve Ticaret ellerinde idi. Dillerine ve dinlerinden geniş şekilde sahiptiler. Fert hayatının seviyesini ifade edecek her sahada Türklerden ileriydiler."*⁹ Batılı ülkeler için Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde zararlı bir hammaddeden farksız bir araç haline gelen Ermeni toplumunun Osmanlı Devleti ve halkından uzaklaştırılması gerekliydi. Bu ülkelerin yıllarca bir arada yaşayan iki halkı birbirlerine düşman etme süreci ve bu devletlerin yöntemleri hakkında da döneme ait hatıratlar bazı bilgiler sunar:

Yakın Dönem Türk Tarihi'nin , I.Dünya Savaşı'nın ve Milli Mücadele'nin önemli isimlerinden Talat Paşa' ve Cemal Paşa'nın Hatıratları bu faaliyetler hakkında aydınlatıcı bilgilere haizdir. Cemal Paşa'nın hatıratında: ... " *...Hususiyle bizim imanımız vardır ki Ermeni unsuru ile Türk unsuru arasındaki düşmanlığın başlıca sebebi Rusya siyasetidir... ne zaman ki Ruslar, büyük bir istila hırsıyla Türk İmparatorluğu üzerine saldırmaya başladılar Rumen, Rum, Sırp, Bulgar unsurları kullandıkları gibi Gürcülerden sonra Ermenileri de kullandılar..."* sözleri Ermenilerin içinde yaşadığı ülkeye karşı dış güçler ve onların propagandaları ile kışkırtıldığına kanıt teşkil eder. Ayrıca Cemal Paşa'nın *"Berlin Anlaşması'ndan sonra özellikle Ermeni ve Kürtler arasında şiddetli bir muhalefet hissi baş gösterir. En büyük şehirlerden en küçük köylere varıncaya kadar bütün Osmanlı memleketi dâhilinde Ermeni ihtilal komiteleri tarafından pek muntazam gizli teşkilat meydana getirildi. Bu teşkilat Ermenileri , Kürt ve Türk aleyhine mütemadiyen zehirliyor ve Doğu Anadolu'da altı vilayetten ibaret bir Ermeni mümtaz eyaletleri teşkil edilmedikçe Ermenilerin rahat durmayacağını temine çalışıyordu.... Ermeni ihtilal teşkilatı gibi çalışan Rus Konsolhanelerinin dağıttıkları paralar sayesinde papazlar partisi de Rus Çarı'nın himayesini, İslam Halifesi'nin himayesine tercih etmek lazım geleceğine dair vaazlarda bulunuyordu..."* cümleleri de Rus propagandasını örnekler. Ayrıca Genç Ermenilerin milli şuur ve Hıristiyan taassubu ile yetiştirilmeleri Amerikalı misyonerlerinin de Türkiye'deki ilk adımlarını teşkil eder. Amerikalı misyonerler, Müslümanları Hıristiyan yapmaktansa yerli Hıristiyanlar arasındaki propaganda faaliyetlerinin daha faydalı olacağını fark eder. Bu amaçlara hizmet eden öğretmenlerin görev aldığı Amerikan Robert Koleji'nin açılması ile bu okulun ilk öğrencileri olan Bulgar ve Ermeniler zamanla ünlü komiteci liderler haline gelmeleri de bu yaklaşımın bir sonucudur.¹⁰

Ermeni gençlerin yetiştirilmesi ve Avrupa ülkelerinde okutulması uzun vadeli Ermeni planlarının ilk kademesini oluşturdu. Rusya'nın Van ve Erzurum'daki Başkonsolosu Mayevski *"Üniversitelerden ilkokullara kadar bütün Ermeni okulları Avrupa Başkentlerinde ifrat*

⁹ Kutay Cemal, Talat Paşanın Gurbet Hatıraları, C.III, II. Basım, s.1153, 1154

¹⁰ Deliorman a.g.e,s.21-26

derecesinde Ermeni propagandalarını faaliyet alanına çevrilmişti... öğretmenler muhitinden gençlerin kalplerine ekilen kin, onlar eliyle gelecek nesillerin zihnine yerleştiriliyor. Böylece üç-dört yıl arzında onların meydana getirdiği illüzyonun müdafaası için kanlı fedakârlığa hazır olan kudurgan, inatkar gençler ortaya çıkarıldı...¹¹ Bitlis'teki Rus konsolosunun hükümet matbuasına verdiği rapordaki "...Muş Vadisi'nin o eski silahşorları şimdimekteplerde pedagog kesildiler..."¹² Cümleleri de bu okullardaki faaliyetleri ve eğitimin propaganda aracı olarak Türkiye ve Türk halkı aleyhine kullanıldığını teyit eder.

Bu kışkırtma faaliyetleri sonucunda birlikte yaşadığı toluma ihanet eden Ermeniler özellikle Adana vilayeti gibi sınır hatlarındaki şehirlerde, İtilaf Devletleri lehine casusluk faaliyetlerinde önemli rol oynadı. Bu bölgelerde gerektiğinde bilgi toplayıp casusluk gerektiğinde yalan haberlerle propaganda yapıp, lüzumunda düşman ordularıyla birleştiler ve Osmanlı'yı sırtından vurdular. Taşnak Komitesi tarafından Şam Şubesi'ne yazılan mektup bu faaliyeti kanıtlar: "*Ruslar hududu geçip Osmanlı Orduları geri çekilmeye başladığı zaman, mevcut vasıtalarından istifade edip her tarafta umumi bir isyan yapılmalı, Osmanlı Ordusu bu suretle iki ateş arasına alınmış olacaktır... Osmanlı Ordusu ilerlediği takdirde, Ermeni Askerler silahları ile birlikte kıtalarını terk edecekler, Çete teşkil edip Ruslarla birleşeceklerdir.*"¹³

Kendilerine yapılan bu propagandalar sonucunda yüzlerce yıl bir aradığı topluluklara karşı düşman haline gelen Ermeniler zamanla kendi propagandalarını da yapmaya başladı. Talat paşa ise Ermenilerin Batılı ülkelerin desteğini almak için yaptıkları faaliyetler hakkında: "*...Jön Türklere karşı tamamiyle müttehid bir tavır takınıyorlar, Avrupa'ya karşı ise eski ve yeni hükümetten şikayet ediyorlar. Türk vahşetinin devam ettiğini söylüyorlardı. Adana hadiseleri, Rumelideki galeyen ve cinayetler sırf onların eseridir; Bunlar sonradan Müslüman halka atfedilmiştir... Adana hadiselerini müteakip dahiliye nazırı oldum... Adana hadiseleri hakkındaki tahkikat evraklarını dikkatle tetkik ettim. Hadiselerin Ermeniler tarafından tahrik edilmiş olduğu , tahkikat komisyonu azası olan Ermenilerin Şahadeti ile de teeyüt ediyordu. Komisyon azasından biri olan Agop Babikyan Efendi bunu bizzat bana da itiraf etti...*" der.

Osmanlı Devleti'nde önemli görevlerde bulunmuş, Beyrut, Suriye, Edirne, Aydın'da valilik yapmış, Tercüman-ı Hakikat,İttihat, Takvim-i Vekayi ... gibi gazetelerde yazarlık yapmış Hüseyin Nazım Paşa'da Hatıratı'nda Zaptiye Nazırlığı yaptığı dönemde Ermeni komitelerine karşı mücadeleler verdiğini belirtir ve bazı örnekler aktarır: "*...Hınçak*

¹¹ Hasanaliev, Neriman, Rusya'nın Van ve Erzurum'daki Başkonsolosu Mayevski'nin Hatıraları, Çev: Enver Uzun, Türk Ocakları Yay, Trabzon, 2001, s.10-23

¹² Mimaroglu Reşat M. Gördüklerim Geçirdiklerim, T.C Ziraat Matbaası, 1946, s.46-47

¹³ Talat Paşa'nın Hatıraları, Bolayır Yayınevi, İstanbul, 1958, s.58

Komitesine sokulan bir muhbir Bab-ı Aliye bir baskın yapılacağını haber verir ve bunun üzerine tutuklanan Agop adındaki Ermeni'nin sorgusunda:

“-Soruyordum o cevap veriyordu:

- Kimsin, adın nedir?

- Adım Agop'tur. Ermeni milletindenim. Hınçak Komitesinin ileri gelenlerindenim.

- Maksudunuz nedir?

- Bab-ı Aliye ve Müslüman mahallelerine hücum edip ihtilal çıkarmak. Medeni Avrupa'nın müdahalesini celb etmek ve bu suretle hükümetinizin zulüm ve esaretinden kurtulmak

-Hiç günahı olmayan zavallı ahalinin kanını dökmek zulüm değil midir?

- Biz evvela Müslümanların değil, hükümetinize hala sadakat gösteren bizim pis , melun Ermenilerin kanını akıtacağız... Komitenin kararı katidir. Zaten ihtilal başlar başlamaz İngiliz donanması da İstanbul'u muhasara edecektir.”¹⁴ Hüseyin Nazım Paşa, “Komite bu maksatlara ulaşmak için Bab-ı Ali'de taşkınlıklar çıkarmayı sürdürürken, dükkânlarını açmış olan Ermeni esnafları da tehdit ve teşviklerle kapamaya mecbur ediyor. Maksatlarına ulaşmak için Ermenilerin meskûn olduğu her köy ve kasabada ihtilal yapacaklarını ilan eden beyannameler yayınlıyor, ibadet maksadı ile kiliselere giden ve komitenin tahriklerine alet olmak istemeyen Ermenileri kiliselere hapsediyorlardı... Türklerin Müslüman olmayan unsurlara tecavüz edeceklerini iddia ediyor ve bu iddialarının ispatı için rast geldikleri Rumları ve mazrup takımını toplattırıp darp etmeye başlamışlardı.” Der. Aynı zamanda Hınçakyan Sosyalist İhtilal Fırkasının programına da değinir: *Fırkanın programında hareket noktasını Propaganda teşkil eder. Buna göre: propagandanın vazife ve gayeleri her bir sınıf, cemaat ve ahali arasında ihtilal fikirlerini alevlendirerek her tarafa neşir ve işaa eylemek... Muharrirler vasıtası ile cemaati hükümete karşı isyana tevik etmek, her fırsatta hükümetten ıslahat taleplerinde bulunmak, tehdit ve terör vasıtası ile cemaati protestolara teşvik etmek ve Ermeni Milleti'nin ihtilal fırkalarına dâhil olmasını sağlamak...* Ermenilerin buldukları bölgelerde ardı arkası kesilmeyen katliam ve hırsızlık şaiyaları çıkartmaları, kargaşalar tertiplenmeleri kendilerine yurt dışındaki komite merkezleri tarafından bildiriliyordu. Bu faaliyetlere katılmak istemeyenleri ise yine bizzat kendileri tarafından cezalandırılıp bunun da sorumlusu Türk ve Müslümanlar olarak gösteriliyordu.¹⁵

“Merkezi Londra'da bulunan Hınçakyan Komitesi casusluk faaliyetlerinde de bulunuyor, Müslüman kıyafeti ile Türkiye'ye casuslar sokuyorlardı. İngilizler Kürtçe'yi çok iyi bilen otuz Ermeni'yi sünnet ettirerek ve Kürt kıyafetlerine sokarak Anadolu'nun İçlerine yollanmıştır.

¹⁴ Hüseyin Nazım Paşa, Hatıralarım Ermeni Olaylarının İçyüzü, Selis Kitaplar, İstanbul, 2003,s.18-19

¹⁵ Mimaroglu,a.g.e,s.46-47

Bunlardan Kaspar Kiragos (Mehmet Ali) tavrından şüphelenilerek yakalanır. Bu suretle diğer yirmi dokuz arkadaşı da yaklanarak tutuklanır. Benzer şekilde Beşagezyan namında bir Ermeni'nin Yahudi kıyafeti ve İsrail ismi ile mersine yerleştirildiği de tespit edilmiştir.

Cemal Paşa ise hatıratında Adana'daki Ermeni faaliyetlerine dair "...1909 senesi başlarında Adana'da herkesin ağzında dolaşan şayialar yakında Ermeniler'in ihtilal yaparak Türkleri mahvedeceği..." söylentileri yayılırken "...Moskof siyaseti ve ahmak yardakçıkları bütün kabahati öldürölmek istenilen Türk'e yükletmek için dünya matbuatını yaygaralara boğmaya çalışıyorlar" der. Ermeniler şark vilayetlerinde, Kafkasya'da, İstanbul'da Cenevre'de ve Mısır'da teşkilat kurmuş ve Türk-Kürt Mezalimi hakkındaki yalanları yaymak üzere propaganda organları teşkil etmişlerdi."¹⁶ Ayrıca Zeytun isyanları hakkında Adana, Maraş havalisinde Ermeniler tarafından sazla okunan Türkçe Zeytun Mersiyesi adlı destan o havalideki halet-i ruhiyeyi izah eder* Bezer şekilde okullardaki öğretmenlerin de en önemli vazifesini propaganda oluşturuyordu. " Komiteci Muallimler Devlet-i Osmaniden bahsettikleri sırada, Türklerin Anadolu vilayetini Ermenilerden zapt etmiş olduklarını ve her Ermeni için ecdadın memleketini Türk boyunduruğundan kurtarmaya çalışmanın bir vatan vazifesi olduğunu öğretmeye çalışıyorlardı... Nesli cedide tedris olunan parçaların isyan ve ihtilal mevzularından başka bir şey ihtiva etmemesine çalışıldı" bu konuda okullarda öğretilen marşlar gibi milli şarkılar da Ermenileri kışkırtıcı, vahşet içerikleri ile doludur. Bir örnek hem bu propagandayı hem de Ermenilerin Türklere yapmış olduğu mezalimin kanıtıdır:

İstiklale Davet(Milli Şarkı)
Ermeniler silah başına, kılıç bele tüfek omuza
Türk Ermenistan'ından bizi bir ses çağırıyor
Dağdan dağa dehşetli bir feryad- tanin endaz oluyor
Vatana koşunuz Ermeniler, Ermenistan'a koşunuz
Ermenistan'da Ermeniler yine kıyam etti
Aslanlar gibi " intikam-intikam" diye bağırıyorlar
Bütün ovalar kana boyandı
Bütün derelerden kan akıyor
Düşman korkusundan dehşetinden firar etti
Ermenilere bir çok ganaim bıraktı
Bir ağızdan zafer diye bağıralım

¹⁶ TALAT Paşa'nın Hatıraları, Yenigin Haber Ajansı, Temmuz, 1998, s.16-43 , Cemal Paşa, Hatırat, Yay. Haz: Metin Martı, Arma Yay, Beşinci Baskı, İstanbul,1996,s.375

* Zeytun Mersiyesi tam metin için bknz: Talat Paşa, , Ermeni Vahşeti ve Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra 1916), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005 , 278-279

Yaşasın Ermenistan¹⁷

Rusya'daki Ermeni mütefekkirin ve muharrirleri daha eskiden beri gazetelerde neşrettikleri yazılar ile Rus ve Osmanlı Ermenilerini Türkler aleyhine tahrik ve şiirleriyle İslamları tahkir ediyorlardı. İlahilerinde dahi bu hali görmek mümkündü : “ *ya rab sen Ermeni milletine merhamet et, düşman Türk'ü kahr ve ve tedmir et*” gibi ilahiler tertip ediyorlardı. Ermeni komiteci ve ihtilalciler bu şarkıları ve benzeri ilahileri mekteplerde, tiyatro sahnelerinde, Ermeni kahvelerinde, kulüplerinde, sokaklarda... Serbestçe söylüyorlardı. Hatta bu şarkılar plaklara kaydedilerek her bölgeye yayılmıştı.

Bunun bir örneği de meşhur Ermeni şairlerinden Beşiktaşlıyan'ın asar-ı millisi ile maruftur. Zeytun haydutlarına hitaben okuduğu manzume:

Zeytunlulara

...

Yarasından kan akan yavruna

Göz yaşları dökmeden metanetle bak

Bırak Türk anaları ağlasın

Sen Zeytun'a peyam-ı sürur götür

Güneş doğdu Zeytunlular çabuk atlara binelim

...

Bunca çektiğimiz kulluk esaret artık yeter

Acılığı biraz da Türk'e tattırmaya çalışalım¹⁸

Hüseyin Nazım Paşa'nın hatıratında bu konu bütün Adana ve Halep vilayeti dâhilinde tevzi edilen beyanname ile vurgulanır, Ermenilere dağıtılan bu beyannamelerde “ *Kilikya Ermeni Cemaati! Ermeniler mahvedilmek üzere tahtı tehditte bulunuyor: Bu gün Ermeni cemaati kendi sıcak kanı içinde yüzüyor, cehennem ateşinde yanıyor. Barbar hükümetin, canavar Türklerin maksadı bütün Ermenileri mahvetmektir... Ermeni bekası sizin elinizdedir. Esareten kurtulun... Ayaklanalım... Sedayı istiklali hep bir ağızdan çıkararak barbar düşmana hücum edelim.*” Yazar. Yine aynı konuda Hüseyin Paşa, Ermenilerin Adana, Kilikya ve Zeytunda yapacakları katliamın hazırlıkları için birçok yerden Ermenilerin bu bölgeye toplandığına ve bunların yerleştirildikleri bölgelerde Müslüman halka iki günlük ömrünüz kaldı hepinizi geberteceğiz! Şeklinde hakaretlerde bulduklarını, bu köylerin eli silah tutan Müslüman erkeklerinin ise cepheye olduğuna değinir. Talat Paşa ise bu konuda Zeytun

¹⁷ TALAT Paşa, , Ermeni Vahşeti ve Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra 1916), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s.315 , ve benzerleri için bkz: aynı eser

¹⁸ Talat Paşa, , Ermeni Vahşeti... s.276-277

isyanına reislik etmiş Melkon adında bir Ermeni'nin tutuklandığını ve sorgusunda İngilizlerin, İskenderun'a çıktığı haberini yayarak, Osmanlı Hükümeti'ne mümkün olduğu kadar fazla sorun çıkartılması emrini vermiş olduğunu belirtir.¹⁹

1893 senesi Bitlis katliamı öncesi Protestan misyonerlerden ve Hınçakların önemli liderlerinden "corç" Ermenilere yaptığı konuşmada : *"...Kadınlarımızın bir kısmı Türk mahallelerine gidip Kürtlerin ve aşiretlerin Türk dükkânlarını yağma ettiğini söyleyecektir. Bu suretle Türkler ve Kürtlerin arası açılmalıdır. Hükümet memurlarına da Türkler ve Kürtlerin Ermeni mallarını yağma ettiğini söyleyeceksiniz. Bir taraftan bu propaganda yapılırken, barbarlar Cuma namazından çıkmadan camilere hücum edeceksiniz. Bu gün bir Türk öldüren cennette Allah'ın en güzel bir meleği olarak kendisine yer hazırlamış olacaktır.*²⁰

Fahrettin Erdoğan* bu konuda *" daşnak komitesi reislerinden Murad(Sivas , Gövdin köyü'nden) 1914 senesinde Rusların artık Büyük Ermenistan teşekkül edecektir. Parolası ile "bütün Ermenilerin toplanması ve Murat, Van cephesi senindir" emrini almıştı. Bu sırada ittihatçılarda Ermeni gençleri askere alıyordu; Ancak 18 Ekim 1914 kurban bayramı gecesini Rus saldırıları başladığında, bu cephedeki Ermeniler, Ruslara ilhak ettiler.*²¹"

İbrahim Arvas'da eserinde benzer bir konuda 1914 senesinin 25 Teşrinisanesinde Ruslar taaruza geçer... Halk direnişe karar verip Rus birlikleri üzerine yöneldiğinde ise bunu fırsat bilen Ermeniler Müslüman ahalinin evlerine yerleşir. Geri döndüklerinde ise burası Ermenistan'dır. Sizin yeriniz Şam'dır. Dediklerini belirtir.²²

Saadettin Paşanın anılarında: Van civarında halkın *"Ermeni mallarının yağmalanmasının helal olduğuna dair ferman çıktığı"*²³ şaiyaları ile kışkırtıldığı belirtilir.

Haçin civarındaki karışıklıklarda yine Ermenilerin kendilerine ait malları ateşe verip talan etmesinden bölgedeki Müslüman halkın duyduğu tedirginliği Haçin kaymakamı Gorobit Çallıyan Efendi'nin hatıratından öğreniyoruz. Eserde Ermenilerin yalan haber yayma faaliyetlerine dikkat çekici bir örnek olarak kendisine gelen Mihran Efendi adında bir köylünün *" Köyde İslamlar toplanıp tutuklandı, erkekleri Aram çavuşun yanında on beş jandarma ile ev ev gelip topladığını, bu emri kumandan vermiş, siz vermişsiniz, suçları nedir? Diye sorduğu, tabii ki emir kaymakam tarafından verilmemiştir zira kaymakamın cevabı böyle bir emirden haberinin olmadığıdır.*²⁴

¹⁹ Talat Paşa'nın Hatıraları, Bolayır Yayınevi, İstanbul, 1958, s.64

²⁰ Hüseyin Nazım Paşa, a.g.e, 128

* I.Dönem Kars Milletvekili

²¹ Erdoğan Fahrettin, Türk Elleri Hatıralarım, Yeni Matbaa, İstanbul, 1954, s.57

²² Arvas İbrahim, Tarihi Hakikatler, Biyografi net yayınları, İstanbul, 2005, s.40

²³ Saadettin Paşa'nın Anıları (Ermeni-Kürt Olayları Van, 1896), Remzi Kitapevi, Ekim 2003, s.22

²⁴ Coşkun Zebercet, Tarihe Düşülen Dipnot Haçin ve Çallıyan Efendi, Günizi Yayınları, İstanbul, Eylül 2005, s.15-17

Ermenilerin Türk Halkına karşı yürüttükleri bu propaganda ve terör faaliyetleri neticesi Tehcir Kanununun çıkması da bu faaliyetlere tam anlamı ile son vermedi.

Mustafa Kemal Paşa da 23 Nisan 1920’de Hakimiyeti Milliye gazetesindeki yazısında: “...Düşmanlarımızın belli başlı ümitleri ise, İstanbul’u nüfuz ve esaretleri altına aldıktan sonra, milletimiz efradından paraya tapan bazı ahlaksız kimseler delaletiyle cahil tabakalar arasında nifak ve şikak sokarak, milleti birbirine vurdurmak ve kırdırmaktır...”²⁵ sözleri ile bu süreçte yaşanan durumu özetlediği gibi Türk Devleti’ne yönelik bozguncu amaçların son bulmadığını ifade eder.

Mustafa Kemal Paşa’nın Düzce, Adapazarı dolaylarındaki isyanlar konusundaki sözleri bu yöntemin bir örneğine daha işaret eder: “...bittabi bu harekete geçenlerin kendileri bile İngilizler tarafından tahrik edildiklerinin farkında değildiler. Çünkü arada vefat edenler yine bizim Kıyafe-i Askeriyemizdeki insanlardı.”²⁶ Yöntem ve uygulamalar tabii ki bu hareketleri yönlendiren istihbarat teşkilatlarının gelenekleri ile bağlantılıdır. Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul İstihbarat Şefi Aziz Hüdayi Akdemir, “İngilizlerin casusluk talimatnamesinde bir besmele gibi en başta yazan ve uygulanan: kandırma ve yemleme usulüdür.”²⁷ der. Burada şu belirtmelidir ki yalan haber yaymakla propaganda faaliyetlerine destek olanlar da yalnızca Ermeni ve Rumlar değildir. Özellikle İstanbul basınında halkın moralini bozacak, Kuva-yi Milliye’nin direnişini kırabilecek yayınlar yapılır. Bu yayınlar konusunda Feridun Kandemir de Trabzon’da İstihbarat Müdürü olarak bulunduğu günlerde, limana gelen tüm vapurlarda, her motor ve teknede, bozguncu ve casus olması ihtimali gibi ve benzeri nitelikteki yayınların, gazetelerin bulunması ihtimalini de düşünerek, her şeyden önce bunların memlekete girmesini önlemeye çabaladıklarını belirtir.²⁸ Benzer bir diğer örnek de Hamdullah Suphi Bey’in Mecliste yaptığı bir uyarıda görülür:

“Bir gün önce Mudurnu tarafından gelmiş iki zatın ki biri benim kardeşimdir, hikaye ettikleri bir durumu söyleyeyim; Mudurnu civarında Kuva-yi Milliye köylere dahil oluyor, ortada bir çocuk bile yok, köylerde bir kimse kalmamış, yolculardan tahkik ediyorlar, halk dağlara çekilmiş. Süvariler dağlara çekilen köylüleri buluyor ve soruyorlar: Niçin buraya çekildiniz? Çalıların arasına, kayaların koğuklarına girmiş, sinmiş titriyorlar, ağlıyorlar, delice bir korku gösteriyorlar.

-Siz bizi öldürmeye gelmiyor musunuz?

²⁵ Kandemir Feridun, İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964,s.14

²⁶ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara,1995,s.72

²⁷ Akdemir,Aziz Hüdayi, a.g.e , s.7

²⁸ Kandemir,a.g.e,s.15

-Canım biz sizden değil miyiz? Biz sizin dininizden değil miyiz? Nasıl tasavvur ediyorsunuz ki biz sizi öldürelim? Hayır öldürmeyeceğiz.

- Köyümüzü yakmayacak mısınız?

- Hayır yakmayacağız, köylüleri ikna edip, toprağa gömdükleri eşyalarını çıkartıp, köylere indiriyorlar.”²⁹ , anlaşılıyor ki işgalci güçler, Türk Topraklarını işgal edip, silahlarına el koymakla savunmanın yeterince kırılmadığını düşünerek, halkın direniş gücünü dahi propaganda faaliyetleri ile kırıp, bir halk hareketi olan Kuva-yi Milliye’nin tüm işgalcilerle giriştiği mücadelenin yanı sıra bir de halkın içinde bu harekete düşman bir kesim oluşturmaya çalışır. Bu faaliyetler yalnızca Anadolu’da ya da İstanbul’da değil, Anadolu’ya yakın, Türk halkı ile kültürel ve tarihi bağları olan coğrafyalarda da sürdürülerek herhangi bir birlikteliğin sağlanması da önlenmeye çalışılır. Tabii ki gerek Anadolu’da gerekse komşu ülke coğrafyalarında yürütülen bu faaliyetlere karşı Türk milletinin kahramanları da tepkisiz kalmaz. Kazım Karabekir Paşa’nın istihbarat tanımında yer alan “...on kolordusu olan bir devlet on birincisini komşu hükümetin toprakları içerisinde meydana getirir.”³⁰ sözleri de bu dönem mücadelenin istihbarat sahasında da sadece Anadolu topraklarında verilmediğinin bir göstergesidir. Fevzi Paşa’nın “... Bizim düşman ordusunda, onun da bizim ordumuzda casusları vardır. Uğraşacağı bir mesele vardır... Nitekim burada bir casuslarını yakaladık, ismi İslam, kendisi İslam,... Ne zaman ağzından zehir akıtmaya başlarsa o vakit yakalanır”³¹.” Sözleri ise hem bu isimsiz kahramanların varlığına, hem de Türk ordusu içinde propaganda yapmaya haber toplamaya çalışan casusların varlığına bir kanıt niteliğindedir.

İngilizler gibi Bolşevikler de etkili olabilecekleri coğrafyalardan Anadolu’daki hareketi engellemeye çalışır. Bakü’deki propaganda ve eylem konseyi aracılığıyla Anadolu’da propaganda yaymak amacı ile Batum ve Tiflis’e bürolar kurarlar. Ayrıca Anadolu’daki ajanlarının sayısını artırmak için sürekli yeni yollar arayıp, bu amaçla büyük paralar harcarlar. Hatta bu amaçla kullanılmak üzere Batum’da sahte banknotlar bastırdıkları da bilinir. Anadolu’daki Bolşevik(Rus) İstihbaratı konusunda İngiliz İstihbarat raporlarından da bilgi edinebilmekteyiz.³² Yine Bolşevikler konusunda Mustafa Kemal Paşa da Mecliste yaptığı bir konuşmada Bolşeviklere muhalif olan Azerbaycanlıların ve orada bulunan arkadaşlarının İngilizler tarafından kandırıldığını şu sözleri ile ifade etmektedir: “İngilizler dedi ki: Bolşeviklerle muharebe ediniz. Türkiye bizimle anlaştı. Ve orada bulunan

²⁹ TBMM Zabıt Ceridesi,D.1,C.1,İ.S.1, (13.05.1336), s.284 , Özdemir Seçil, “Milli Mücadele Sürecinde Bazı Casusluk Faaliyetleri ve Mustafa Sagir” Uluslararası Büyük Taaruzun 90.yılı Sempozyumu, Uşak

³⁰ Karabekir Kazım, İstihbarat, Günümüz Türkçesine Aktaran , Emrullah Tekin, Milenyum Yayınları, 1.Basım, Ocak 2011, s.19

³¹ TBMM Zabıt Cerideleri, D1,C2,İ.S 2

³² Sonyel Selahi, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi’nin Türkiye’deki Faaliyetleri,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1995,s.184

arkadaşlarımız da ellerinde bulunan kuvvetleri çarptırdılar ve tabii ki mağlup oldular ve bu muharebe başlayınca ahali İslam'ın yeniden katline başlanıldı ve Ermeniler de bundan istifade etti.”³³ Bu tarz yalan haberler yayarak halkı ve cephedeki askerleri yanıltmak da işgal kuvvetlerinin maşaları tarafından sık sık başvurulmuş bir yöntemdi. Örneğin Ermeni İhtilal Fırkası ile bağlantılı, Karamağara Nahiyesi Bebek Karyesinden Dedeoğlu Osep adında bir Ermeni'nin Adana civarında köyleri dolaşarak casusluk yaptığının tespit edilip tutuklanması ile, bu konuda şahitlerin ifadeleri mecliste okunur. Osep, *Türklerin mahvolduğu, bittiği, Mustafa Kemal'in esir düştüğü, İngilizler'in süngülerle beklediği...* yönünde yalan haber yayma çabaları ile *Padişahın topu tüfeği vardı da ne yaptı? Şimdi Mustafa Kemal'den ne bekliyorsunuz?*³⁴ sözleri ile halkı yıldırmaya yönelik propagandalar yaptığı gerekçesi ile tutuklanan, milli mücadele döneminde bu tarz faaliyetlerde bulunan casuslardan sadece bir örnektir. Başka bir örnek Campell adında bir casusun Beyşehir'de İslam kıyafetleri ile yakalanıp Eskişehir'e gönderildiğini rapor eden belgedir³⁵ ki, kılık değiştirip İslam ahaliyi yanlış yönlendirme konusunda o dönem Anadolu'nun bir casus kazanına dönmüş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bir de özellikle doğu bölgelerini dolaşan, bu bölgelerdeki aşiretleri ayaklanmaları için ikna etmeye çalışanlar vardır. Amerikalı Mss. North da bu alanda görevli casuslardan sadece biridir*. Kendisinin Silvan'a giderek Ermeni Köylerini gezdiği, nüfus miktarları ile ilgili bilgiler topladığı harbiye nezaretine rapor edilir.³⁶

Sonuç:

I.Dünya Savaşı süresinde özellikle Polonya-Litvanya bölgesinde, Ruslar, Yahudi nüfusa zulmeder. Almanya tarafından bölgeye davet edilen 30 kadar Amerikalı gazeteci vasıtasıyla durum dünyaya sunuldu. Bu tür haberler ise müttefik kuvvetleri, dünya kamuoyunda zor durumda bırakabilirdi. Bu tehlike karşısında İngilizler, Alman propagandasını sonuçsuz bırakmak için Ermeni tehcirini kullanmaya karar verdi. Böylece İngilizler ve müttefikleri Türklerin birer zalim tiran olduğu propagandasını yaparak gizli anlaşmalarla paylaştıkları Osmanlı topraklarına yerleşimlerini meşrulaştıracaktı. Bu propaganda için kışkırttıkları Osmanlı azınlıkları yanı sıra basın yayın yolunu da kullanır, “Mavi Kitap” ile bu faaliyetlerini kitaplaştırdılar.³⁷ Ayrıca Amerikan misyonerler de Ermeniler için yardım toplama gayretleri sırasında yılar önce ABD halkına benimsetilen korkunç Türk imajını etkin şekilde kullanır. Barbar, gaddar, hain olmakla suçladıkları Türkleri, Almanların ileri karakolu, Ermenileri ise

³³ TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1,C.1,İ,1 (3 Temmuz 1336-1920)

³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D.1,C.11,İ.S 2, (23.061337),S.11-12

³⁵ ATASE,64/15327/274/41/3

* Bakınız Ek belge No:1

³⁶ ATASE,İSH,2A,1842,48,58

³⁷ GENCER Fatih, Ermeni Soykırım Tarihi'nin Oluşum Sürecinde Amerikan yakın Doğu Komitesi, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul, 2006,s.55

cömert ve sorumlu Hıristiyanlar olarak tanıtırlar. Bu konuda birkaç haber başlığı yapılan propagandanın basın yönündeki durumunu izaha kafidir: “*Ermeniler Türkler tarafından baltalarla öldürüldü, Ermenistan’ı kurtar, Türkler Ermenilerin kafatasları ile camileri yeniden inşa ediyor...*”³⁸diğer taraftan halkın birbirine düşman edilmesi için her türlü ayrılıkçı yöntem ve teknik ustalıkla uygulanır.

Bu çalışmada farklı yöntemlerle uygulanan ayrılıkçı, kışkırtıcı hatta sonuçları vahşete varan ve terörden ayırt edilemeyen örnekleri verilen tüm bu propaganda faaliyetlerinde Ermeniler kanlı bir maşa rolü üstlenir. Bir arada yaşayan, birbirine komşu, akraba, dost olmuş yüzlerce yıllık bir hoşgörü mirası, insanlığa “hammadde” gözü ile bakan Batı’nın propagandaları ile kana bulanmıştır. Günümüzde de devam eden, Türk Tarihini karalamaya yönelik soykırım söylemleri yine aynı zihniyetin, aynı sürecin devamından nemalanmak isteyen bazı ülkelerin Talat Paşa’nın da vurguladığı gibi “*bu günü de geçmişin propagandaları temeline dayandırmaya çalışmasıdır.*”³⁹ Unutulmaması gerekir ki bu kışkırtmalar ile akan kan insana aittir. Her şeyden, her değerden önce insanlık adına hayatını kaybeden Ermeni, Türk, Kürt... her birey için bu gün hesap vermesi gerekenler bu faaliyetleri temellendiren, şekillendiren, yönlendiren ülkelerin bizzat kendileridir.

Sonuç olarak savaşın en acımasız yüzü perde arkasındadır. Savaşlar gibi devletlerarasında süren gözle görülür somut olaylar, mücadelenin en basit yönleridir.

Bu çalışmada, örnekleriyle ele alınan bazı propaganda yöntem ve faaliyetleri içinde yer alan gayrimüslim Türk vatandaşının yanı sıra yine aynı sürece aksi yönde destek veren ve gerektiğinde vatanını korumak pahasına kendi canını tehlikeye atan vatandaşların da varlığı bilinmeli, hizmetleri unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Ataşe Arşivleri

TBMM Zabıt Cerideleri

TBMM Gizli Celse Zabıtları

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi

Nutuk

tdkterim.gov.tr

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara,1995

³⁸ Gencer, a.g.e. s.62-63

³⁹ TALAT Paşa, Ermeni Vahşeti ve Ermeni Komitelerinin Amal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyetten Evvel ve Sonra 1916), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005 , s.11

AKDEMİR Aziz Hüdai, Türk Düşmanı Casus Lawrence ve Benzerleri, Muallim Fuat Gücüener Yayınevi, İstanbul, Mart1950

AKDEMİR Aziz Hüdai, Dünyada ve Bizde Casusluk, Muallim Fuat Gücüener Yayınevi, İstanbul, 1949

ARVAS İbrahim, Tarihi Hakikatler, Biyografi Net Yayınları, İstanbul 2005

CEMAL Paşa , Hatıralar, Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İşbankası Kültür Sanat Yay, İstanbul

COŞKUN Zebercet, Tarihe Düşülen Dipnot Haçın ve Çallıyan Efendi, Günizi Yayınları, İstanbul, Eylül 2005

ERDOĞAN Fahrettin, Türk Ellerde Hatıralarım, Yeni Matbaa,1954

GENCER Fatih, Ermeni Soykırım Tarihinin Oluşum Sürecinde Amerikan Yakın Doğu Komitesi, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul, 2006

GİRİCİ Abdülğani, 1920 Adana Ermeni Olayları , Hazırlayan: Yusuf Turan Günaydın

İLTER, Erdal, Ermeni Propagandasının Kaynakları, Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı Yay, Nisan 1994

KANDEMİR Feridun, İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar, Ercan Matbaası, İstanbul, 1964

..... Ermeni Komitelerinin Amaçları ve İhtilal Hareketleri , Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2003

KANDEMİR Feridun, Cemal Paşa'nın Son Günleri, Yağmur Yayınevi, İstanbul

KARABEKİR Kazım, İstihbarat, Günümüz Türkçesine Aktaran , Emrullah Tekin, Milenyum Yayınları

MEHMETEFENDİOĞLU , Ahmet, İttihat Terakkinin Kurucu Üyelerinden Dr. Reşat Bey'in Hatıraları, Arba Yay, İstanbul 1993

DAMADYAN ,Mihran, Bir Ermeni Komitecinin İtirafı, Yayına Haz: Haluk Selvi, Timaş Yay, İstanbul 2009

EKİNCİ Necdet, "Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetleri",Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,C.4,S.14, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/808/10283.pdf> , s.167-184

AHMET Refik, Kafkas Yollarında , Yayına Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yay, 1998,İstanbul (Birinci Baskı 1919)

SONYEL Selahi, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Faaliyetleri,Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara 1995

TEKİN, Talat, Orhun Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları,Ankara,1988

YURTSEVER, Serdar, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2008

TALAT Paşa, Talat Paşa'nın Hatıraları, Yeni Gün Haber Ajansı, Temmuz 1998

TALAT Paşa, Talat Paşa'nın Hatıraları, Bolayır Yayınevi, İstanbul, 1958

MARTI Metin, Cemal Paşa Hatırat, Arma Yay, İstanbul 1996

HASANALİYEV Neriman, Rusya'nın Van ve Erzurum'daki Başkonsolosu Mayevski'nin Hatıraları , Çev: Enver Uzun, Türk Ocakları Yay, Trabzon 2001

DELİORMAN Altan, Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, Boğaziçi Yayınları

HÜSEYİN, Nazım Paşa, Hatıralarım Ermeni Olaylarının İç Yüzü, Selis Kitaplar, İstanbul , 2003

ÖNAL, Sami, Saadettin Paşa'nın Anıları (Ermeni-Kürt Olayları Van, 1896) , Remzi Kitapevi , Ekim 2003

ÖZDEMİR, Seçil, "Milli Mücadele Sürecinde Bazı Casusluk Faaliyetleri ve Mustafa Sagir" Uluslararası Büyük Taaruzun 90.yılı Sempozyumu, Uşak

EK:

Belge No 1-2

